

комплексне врахування положень психолого-практичного, лінгвопсихологічного і педагогічного підходів надає можливість з'ясувати не лише змістові характеристики названих понять, а й змоделювати динаміку їх перетворень. Проаналізовано сутність понять «психологічна культура», «психологічна готовність», означено їх взаємозв'язок з поняттям «психологічна компетентність». Узагальнення даних наукових джерел щодо змістового наповнення та структурної організації категорії «психологічна компетентність», врахування специфіки виробничих функцій та типових задач діяльності тифлопедагога дозволяють представити авторське бачення поняття «психологічна компетентність тифлопедагога», перелік її структурних компонентів, які розглядаються у взаємозв'язку та взаємозалежності. Перспективи подальших наукових досліджень психологічної компетентності тифлопедагога автор вбачає у визначенні та ґрунтовному аналізі її видів, попередньо виділяючи гностичну, діагностично-корекційну, соціально-психологічну, аутопсихологічну компетентності.

Ключові слова: компетенція, компетентність, психологічна компетентність тифлопедагога, психологічна культура, психологічна готовність, виробнича функція.

Паламарь Е.М. Психологическая компетентность тифлопедагога: суть понятия и структура

В статье представлен теоретический анализ научных подходов к определению категорий «компетенция», «компетентность» в современной психолого-педагогической науке, выделены основные различия в понимании их значения. Отмечено, что комплексный учет положений психолого-практического, лингвопсихологического и педагогического подходов дает возможность определить не только содержательные характеристики названных понятий, но и смоделировать динамику их преобразований. Проанализирована сущность понятий «психологическая культура», «психологическая готовность», определена их взаимосвязь с понятием «психологическая компетентность». Обобщение данных научных источников относительно содержательного наполнения и структурной организации категории «психологическая компетентность», учет специфики производственных функций и типовых задач деятельности тифлопедагога позволяют представить авторское видение понятия «психологическая компетентность тифлопедагога», перечень ее структурных компонентов, которые рассматриваются во взаимосвязи и взаимозависимости. Перспективы дальнейших научных исследований психологической компетентности тифлопедагога автор видит в определении и детальном анализе ее видов, предварительно выделяя гностическую, диагностико-коррекционную, социально-психологическую, аутопсихологическую компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, психологическая компетентность тифлопедагога, психологическая культура, психологическая готовность, производственная функция.

Palamar O. Psychological competence of typhloeducator: essence of the concept and structure

The article presents a theoretical analysis of scientific approaches to the definition of the categories of "competency", "competence" in modern psycho-pedagogical science, and the main differences in the understanding of their meanings. Noted that a comprehensive approach of the provisions of psychological and practical, linguistic and psychological and pedagogical approaches enable to determine not only the substantial characteristics of these concepts, but also to simulate the dynamics of their transformation. The essence of the concepts of "psychological culture" and "psychological readiness" are analyzed and their relationship with the concept of "psychological competence" is determined. Compilation of scientific data sources relating to substantive content and the structural set up of the category "psychological competence" consideration of the specific processing and standard tasks of typhloeducator functions enable to present the author's vision of the concept of "psychological competence of typhloeducator" enumeration of its structural components, which are considered in the relationship and interdependence. Prospects for further research of psychological competence of typhloeducator the author sees in the identification and detailed analysis of its species, pre-allocating gnostic, diagnostic and remedial, sociopsychological, autopsychological competence.

Key words: competency, competence, psychological competence of typhloeducator, psychological culture, psychological readiness, processing function.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2014 р.

Статтю прийнято до друку 20.02.2014 р.

Рецензент: д. психол. н., проф. Синьова Є.П.

УДК: 159.93–053.4–056.263

СПРИЙМАННЯ І ЙОГО РОЛЬ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ

Польова І.І.

Сенсорне виховання дошкільників з вадами слуху спеціально не вивчалось, але як загальна проблема, сенсорне виховання було в центрі уваги Л. Венгер, О. Запорожця, В. Зінченко, Є. Ігнат'єва, В. Мухіної, М. Подд'якова, Н. Сакуліної, Є. Тихєєвої, О. Усової. Сенсорний розвиток дитини - це розвиток її сприймання й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, а також запах, смак тощо.

Сенсорне виховання базується на врахуванні всіх складників, до яких віднесені: сенсорні здібності, сенсорні еталони, відчуття, сприймання, сенсорні уявлення. Розглянемо зміст кожного із них. Сенсорні здібності – це функціональні можливості організму, що забезпечують відчуття і сприймання людиною навколишнього світу і самого себе. У розвитку сенсорних здібностей важливе місце займає засвоєння сенсорних еталонів. Сенсорні

еталони – загальноприйняті, основні, достатні для дітей дошкільного віку зразки зовнішніх властивостей предметів. Так, наприклад, як сенсорні еталони кольору виступають сім кольорів спектра, еталони є форми та величини. Відчуття розглядається як відображення окремих властивостей предметів, що безпосередньо впливають на органи чуття (на аналізатори зору, слуху, дотику, нюху та ін.) Сприймання трактується як цілісне відображення зовнішнього матеріального предмета чи явища, безпосередньо впливає на органи чуття. За допомогою зорового аналізатора людина сприймає такі властивості, як форма, колір, величина; за допомогою смакового аналізатора визначає, кислий це предмет або солодкий і тд. Сенсорні уявлення описано у психолого–педагогічних дослідженнях як чуттєвий образ явища або предмета, який в даний момент не сприймається, але був сприйнятий раніше в тій чи іншій формі. На основі таких уявлень людина може описувати властивості предмета чи явища, відсутнього в даний момент.

Доведено, що сенсорне виховання виступає обов'язковим складником розвитку дитини, яке потребує усвідомлених дій з боку сурдопедагогів, що підтверджується наявністю значної кількості методичного та практичного матеріалу (Д. Альтхауз і Е. Дум, Л. Артемова, А. Бондаренко, Л. Васильєва, Н. Венгер, Т. Доронова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, З.Максимова, Л. Олійник, Е. Пілюгіна, Л. Сисуєва). Проте, в практиці дошкільної освіти сенсорне виховання дітей раннього віку, зокрема і засобами створеного насиченого предметно-розвивального середовища, здійснюється нецілеспрямовано.

Отже, сенсорний розвиток дитини з вадами слуху ми розглядаємо як процес і рівень розвитку сприймання і формування уявлень про зовнішні властивості предметів, зокрема їхню форму, колір, величину, положення в просторі, запах, смак і тд.

Слід відзначити значну роль сенсорного виховання. Так, з розвитком сенсорики у дитини з'являється можливість оволодіння естетичними цінностями в природі і суспільстві. З сприйманням предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання, тому сенсорні здібності складають фундамент розумового розвитку дитини.

Вже, починаючи з дошкільного віку глухі та слабочуючі діти зустрічаються з різноманітним форм, кольорів та інших властивостей предметів, що оточують глуху та слабочуючу дитину. Зокрема, це стосується іграшок і предметів домашнього ужитку. Знайомляться вони в образотворчій діяльності і з творами мистецтва - живописом, музикою, скульптурою. Правильне формування сенсорних уявлень необхідно у подальшому для засвоєння багатьох навчальних предметів у школі, для формування здібностей щодо різноманітних видів творчої діяльності.

У проведеному експерименті ми ґрунтувались на положенні відносно якому цілеспрямований розвиток сенсорного сприймання включає в себе:

- формування сенсорних еталонів;
- навчання способам обстеження предмета;
- розрізнення форми, кольору і величини, ін.;
- розвиток аналітичного сприймання з наступним розрізненням предметів та їхніх складових.

До наступного змісту слід віднести засвоєння еталонів форми, що передбачає впізнавання відповідної форми, називання її і діяння з нею. Зокрема, дитина має визначати 5 основних фігур - квадрат, трикутник, круг, прямокутник і овал.

Сенсорними еталонами у сприйманні кольору є так звані основні кольори спектру: червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий, білий, сірий, чорний.

При оволодінні еталонами величини встановлюються величини: великий, малий, товстий, тонкий, довгий, короткий, високий, низький, широкий, вузький, середні величини. Не зупиняючись детально на всіх інших еталонах, перейдемо до розгляду питання про послідовність корекційного впливу.

Ознайомлення дітей із сенсорними еталонами відбувається в наступній послідовності. Спочатку дошкільнят з вадами слуху знайомлять з основними зразками, а потім - з їхніми різновидами.

Необхідно також навчати дитину з вадами слуху застосовувати зразки при обстеженні різноманітних предметів.

Навчання дітей обстеженню форми предмета зорієнтовано, в першу чергу, на навчання дитини вмінню фіксувати за зоровим сприйманням подібність.

Л. Венгер і О. Запорожець визначили сенсорний розвиток як розвиток сприймання дитини та формування уявлень про зовнішні властивості предметів і явищ. Тобто, йдеться про той зміст, який проаналізований вище, зокрема про величину, форму, колір, положення в просторі, а також про запах, смак, звук тощо. Л. Венгер виокремив і дослідив два шляхи засвоєння системи сенсорних еталонів - перцептивний та інтелектуальний, відповідно яким і побудовані завдання формульованого експерименту.

Отже, сенсорне виховання у нашому дослідженні розглядається як система сурдопедагогічного впливу, спрямованого на розрізнення предметів та ознак зовнішнього світу.

Система сенсорного виховання має бути спрямована на формування сенсорної культури, що визначає

культуру сприймання зовнішнього світу. Дитина з вадами слуху, яка оволоділа сенсорною культурою, не тільки звертатиме увагу, виокремлюватиме якості предметів і явищ навколишнього світу, а й самостійно набуватиме знань, відкриватиме свій внутрішній світ, що значно важливіше для неї, ніж готові повідомлення дорослих.

Свого часу у книзі „Будинок дитини. Метод наукової педагогіки” М. Монтесорі виділяла сенсорні матеріали для виховання тактильного, термічного, баричного, стереогностичного відчуттів, смаку, нюху, слуху та зору. Остання група включала матеріали трьох підгруп: для розрізнення розмірів, форм і кольорів. Сенсомоторне виховання, як зауважувала Марія Монтесорі, виступає основою для розвитку мислення через розширення поля сприймання.

Інтенсивно розробляли питання сенсорного виховання А. Запорожець та А. Усова. Вони зосереджувались на тому, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, розрізнявалось як одна з основних напрямів дошкільної педагогіки. Дослідники зазначали, що важливою умовою сенсорного виховання дітей є ознайомлення їх із сенсорними ознаками предметів у процесі різних видів діяльності, використання дидактичних матеріалів у самостійній ігровій діяльності, а також закріплення отриманих уявлень та знань у повсякденному житті.

У розвитку всі видів сприймання у дітей з вадами слуху є специфічні особливості. Важливе значення для компенсації порушень слуху набуває зорове сприймання. Розвиток зорового сприймання слід розглядати у відповідності з етапами його формування в дитячому віці. У дітей з порушеннями слуху спостерігається уповільнене, порівняно з чуучими однолітками, впізнавання предметів.

Виділення і розрізнення форм предметів полегшується завдяки оволодінню відповідними позначеннями і застосуванням їх на практиці. Дослідження А.І. Дьячкова продемонстрували велику роль мови і мовлення в розвитку сприймання форм предметів.

Для дітей з вадами слуху зорове сприймання – це і головне джерело уявлень про навколишній світ, і канал, що забезпечує можливості спілкування з іншими людьми, сприймання зверненого до нього мовлення.

Включення декількох аналізаторів допомагає уточненню уявлень. Найчастіше на допомогу зору залучаються смакові, дотикові та вібраційні сприймання. Так у випадках, коли дозволяють розміри предмета, слід надати дітям можливість обмацати його.

Зупинимось на дотикових відчуттях і сприйманні. Дотик є складним, ієрархічно організованим процесом пізнання, в якому поєднуються шкірні та рухові компоненти. За допомогою активного дотику можливі найбільш тонкі форми предметного сприймання. За допомогою дотику людина може визначати форму предметів, їх щільність, протяжність, вагу, отримати уявлення про якісні особливості поверхні.

У дітей з порушеннями слуху спостерігається значне відставання в розвитку дотику, особливо в розвитку його складних форм. В період раннього дитинства дотик пов'язаний саме зі складними діями і розвивається на їх основі. У дошкільному віці воно починає виділятися в самостійний процес пізнання, але успішно здійснюється лише в тих випадках, коли супроводжується зоровим сприйманням. Надалі дотик все більшою мірою перестає потребувати підтримки зорового сприймання, одночасно відбувається вдосконалення рухів. Якщо спочатку вони мають розгорнутий характер, то потім поступово їх кількість скорочується.

Зорове сприймання дітей з вадами слуху розвивається за тими ж законами, що і сприймання чуучих дітей, але специфіка розвитку пов'язана з порушенням слуху і призводить до несвоєчасного формування міжфункціональних взаємодій між сприйманням та мовленням, що, в свою чергу, негативно позначається на розвитку одного з найскладніших властивостей сприймання – усвідомленості. Особливості сприймання відображаються на єдиній творчо-продуктивній діяльності дошкільників, а саме на образотворчій діяльності. При сприйманні об'єкта діти з вадами слуху вичленовують і пам'ятають менше ознак, ніж чуучі діти. У малюнках по пам'яті вони відтворюють помітно менше деталей навіть добре знайомих для них об'єктів, причому часто втрачають характерні, важливі частини в конструкції об'єкту. При зображенні з натури дошкільники з вадами слуху найчастіше керуються не спостереженнями, а стереотипним способом зображення певного предмета, тобто, відтворюється той спосіб, який мав місце на заняттях з образотворчій діяльності.

Формувальний експеримент проводився з різновіковими групами дітей. Зупинимось на особливостях виконання завдань дітьми з вадами слуху старшого дошкільного віку відповідно наданим завданням.

Першим завданням, яке пропонувалось дітям було завдання на орієнтування в кольоровій гамі, що передбачало розміщення кольорових об'єктів за зразком; вибір кольору об'єктів за уявним зразком; розуміння та вживання слів, що позначають назви кольорів.

Отримані дані свідчать, що існує значна відмінність між дітьми з вадами слуху старшого дошкільного віку та чуучими дітьми за рівнем обізнаності кольором. Виділимо декілька груп. Так, у першій групі лише частина дітей досконало розрізняла і називала всі кольори спектра та їхні складні відтінки, вільно орієнтувалась за такими компонентами кольору, як тон кольору, світлість, насиченість кольору.

У другій групі діти розрізняли і правильно називали всі кольори спектра та їхні складні відтінки,

припускались не більше 2-3 незначних помилок при впізнанні та називанні їхніх складних відтінків, помічали і виправляли власні помилки; вільно орієнтувались за таким компонентом кольору, як світлова насиченість.

Третю, найбільшу групу становлять діти, які розпізнавали і називали кольори спектра, але припускались помилок при впізнанні й називанні їхніх складних відтінків, власних помилок діти не помічали; при виконанні завдання діти не орієнтувались на світлову насиченість кольору.

Четверта група дітей свідчила про те, що у них обізнаність з кольором є недостатня. Вони виявились негідготовленими до роботи з кольором та його компонентами, під час виконання завдання розпізнавали та називали лише основні кольори спектра.

Друге завдання було спрямоване на визначення ступеня сформованості уявлень про величину предметів та вміння порівнювати предмети за величиною. Перша група дітей правильно виконувала завдання на вибір величини. При виборі об'єкта певної величини за зразком вони здійснювали адекватні визначення. У випадках, коли величина мала невелику відмінність вони виявляли труднощі. Тобто, коли величини були відмінними, але схожими, вони не керувались існуючими засобами порівняння: накладання, прикладання і тому при виконанні завдання здійснювали випадковий вибір або починали хаотично зіставляти об'єкти між собою. При виконанні завдань на порівняння вони розуміли сутність завдання, але зазнавали труднощів у виконанні такого завдання.

Друга група дітей без ускладнень здійснювали правильне визначення величини. При виборі більшого з двох різних об'єктів, діти здійснювали адекватне зіставлення об'єктів. В умовах зменшення різниці об'єктів за величиною, вони починали зіставляти об'єкти між собою. В той же час, вони зветрались за допомогою до експериментатора. У процесі застосування способів порівняння вони, намагаючись присунути об'єкти один до одного, здійснювали помилки.

Третю групу становили діти, які виявили низьку обізнаність з величиною. До неї увійшли діти, які починали відчувати труднощі при виборі більшої з двох величин. При виконанні завдання за наданим зразком здійснити на вибір об'єкта певної величини діти не здійснювали необхідного зіставлення зі зразком, а переходили до зіставлення об'єктів між собою. При виконанні завдання на порівняння виявились труднощі, які свідчили про існуючі факти недостатньої сформованості адекватної зорової діагностики.

Третє завдання, було спрямоване на визначення ступеня засвоєння дітьми з вадами слуху старшого дошкільного віку відношень між елементами ряду за величиною.

Перша група дітей завдання на побудову послідовного ряду збільшення або зменшення виконували на основі розуміння відношень: «великий - малий». Не спостерігалось повного відновлення відношення ряду за збільшенням або зменшенням величини.

Друга група дітей не припускались помилок, здійснювали здебільш послідовне наближення до потрібного елемента.

Третю групу склали діти, які здійснювали велику кількість проб при встановленні певної послідовності.

П'яте завдання було спрямоване на виявлення співвідношення якостей і властивостей предметів із сенсорними еталонами, вмінні виконувати дії співвіднесення з еталоном.

Слід відзначити, що при виконанні завдання на віднесення зображення предмета до певного еталону за формою, зафіксовано орієнтування дитини не на цілісну форму, а на форму окремих деталей предмета. Всі три групи дітей не оволоділи змістом еталонності. Вище висвітлені дані про хід двох послідовних із розроблених 9 етапів формування свідчать про існуючі труднощі у сенсорному вихованні.

Багаторічні дослідження дітей з вадами слуху свідчать про складність формування сприймання, про відставання глухих та слабочуючих дітей дошкільного віку у сенсорному розвитку у порівнянні з чуючими однолітками. Це відставання пов'язано з недостатнім розвитком узагальнення, цілісності та константності. Саме тому сенсорне виховання дошкільників з вадами слуху як важливого компонента розумового виховання немодливе без ефективного впливу на формування окремих модальностей сприймання.

Література

1. **Генезис сенсорних способностей** / Под ред. Л. А. Венгера. – М.: Педагогика, 1976. – 235 с.; 2. **Сенсорное воспитание в детском саду** / Под ред. Н. Н. Поддьякова, В.Н. Аванесовой: [2-е изд.] – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.; 3. **Сенсорное воспитание дошкольников** / Под ред. А. В. Запорожца, А. П. Усовой. – М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1963. – 228 с.; 4. **Шеремет М. К.** Готовність дітей зі зниженим слухом до навчання у школі: Монографія / Мін. освіти України. ІСДО; Відп. за вип. В.В.Литвинова. – Київ: ІСДО, 1996. – 104 с.

References

1. **Genezis sensornih sposobnostey** / Pod red. L. A. Vengera. – M.: Pedagogika, 1976. – 235 s.; 2. **Sensornoe vospitanie v detskom sadu** / Pod red. N. N. Poddyakova, V.N. Avanesovoy: [2-e izd.] – M.: Prosveschenie, 1981. – 192 s.; 3. **Sensornoe vospitanie doshkolnikov** / Pod red. A. V. Zaporozhtsa, A. P. Usovoy. – M.: Izd-vo Akademii ped. nauk RSFSR, 1963. – 228 s.; 4. **Sheremet M. K.** Gotovnst dtey zl znizhenim sluhom do navchannya u shkolli: Monograflya / Mln. osvlti UkraYini. ISDO; Vldp. za vip. V.V.Litvinova. – KiYiv: ISDO, 1996. – 104 s.

Сенсорний розвиток дитини в онтогенезі визначає інтенсивність її ознайомлення з оточуючим світом. Даний напрямок розвитку ґрунтується на таких когнітивних процесах як відчуття і сприймання. Саме останнє, тобто сприймання несе в собі інформаційно-узагальнюючу функцію стосовно того, що засвоюється і диференціюється дитиною в предметному, соціальному, природному світі.

Разом з тим, виникає питання про ті сутнісні складові, які найбільшою мірою впливають на адекватність і перспективність щодо динаміки розвитку дитини. Іншими словами, йдеться про значимість у виявленні певних детермінантів сприймання та відчуттів. З даної точки зору можна виділити значущість сенсорних вражень для створення умов подальшого інтелектуального розвитку дитини.

З метою окремої фіксації впливу сенсорних вражень досліджувалися діти вікового періоду дошкільного дитинства з 2 до 7 років. У дослідженні ставилися завдання вивчення основних модальностей сприймання, а саме зорового, слухового, тактильного, вібраційного. Завдання методики носили синтетичний характер, і в силу цього дитина для встановлення сенсорної інформативності мала застосувати одну або декілька модальностей для встановлення сенсорного враження. Фіксувалися не тільки види модальностей, які використовувалися дитиною, а й послідовність їх появи при встановленні сенсорного враження.

Так як навколишній світ кожної дитини має досить великий діапазон у варіативності, детермінантами сенсорних вражень були визначені три провідних складових блоку: предметний, соціальний та природознавчий. При цьому включалися діяльність та напрями знань: трудова, образотворча, музично-ритмічна, формування елементарних математичних уявлень, розвиток мови і мовлення, вивчення знаків як знаково-символічних засобів виділення і фіксації сенсорних вражень.

Ключові слова: сенсорне виховання, сензитивний, еталон, рівень, глухі та слабочуючі дошкільники.

Полевая И.И. Восприятие и его роль в сенсорном воспитании дошкольников с нарушениями слуха

Сенсорное развитие ребенка в онтогенезе определяет интенсивность его ознакомления с окружающим миром. Данное направление развития основывается на таких когнитивных процессах как ощущение и восприятие. Именно последнее, то есть восприятие несет в себе информационно - обобщающую функцию относительно того, что усваивается и дифференцируется ребенком в предметном, социальном, природном мире.

Вместе с тем, возникает вопрос о тех сущностных составляющих, которые в наибольшей степени влияют на адекватность и перспективность относительно динамики развития ребенка. Иными словами, речь идет о значимости в выявлении определенных детерминантов восприятия ощущений. С данной точки зрения можно выделить значимость сенсорных впечатлений для создания условий дальнейшего интеллектуального развития ребенка.

С целью отдельной фиксации влияния сенсорных впечатлений исследовались дети возрастного периода дошкольного детства с 2 до 7 лет. В исследовании ставились задачи изучения основных модальностей восприятия, а именно зрительного, слухового, тактильного, вибрационного. Задачи методики носили синтетический характер, и в силу этого ребенок для установления сенсорной информативности имел возможность применить одну или несколько модальностей для установки сенсорного впечатления. Фиксировались не только виды модальностей, которые использовались ребенком, но и последовательность их появления при установлении сенсорного впечатления.

Так как окружающий мир каждого ребенка имеет достаточно большой диапазон в варіативності, детермінантами сенсорных впечатлений были определены три ведущих составляющих блока: предметный, социальный и природоведческий. При этом включались деятельность и направления знаний: трудовая, изобразительная, музыкально-ритмическая, формирование элементарных математических представлений, развитие языка и речи, изучение знаков как знаково-символических средств выделения и фиксации сенсорных впечатлений.

Ключевые слова: сенсорное воспитание, сензитивный, эталон, уровень, глухие и слабослышащие дошкольники.

Polevaya I.I. Perception and its role in the education of preschool children with sensory hearing impaired

Touch a child's development in ontogeny determines intensivist his acquaintance with the world. This development trend is based on cognitive processes such as sensation and perception. It is the latter that is the perception carries information - generalizing function of what differentiates digestible and child in the objective, social, natural world.

However, the question arises about the essential components that have the greatest impact on the adequacy of the dynamics and prospects of development of the child. In other words, we are talking about the importance of identifying specific determinants of the perception of sensations. From this point of view, one can distinguish the significance of sensory impressions to create conditions for further intellectual development of the child.

In order to separate the influence of sensory impressions fixation studied children preschool age period from 2 to 7 years. The study objective was to study the basic modalities of perception, namely the visual, auditory, tactile, vibratory. Tasks techniques wore synthetic, and therefore the child to establish informative touch had the opportunity to use one or more modalities for setting the touch experience. Recorded not only types of modalities used child, but also the sequence of their appearance in establishing sensory impressions.

Since the world every child has a fairly large range in variation, determinants of sensory impressions identified three major components of the unit: subject, social and natural history. At the same time includes activities and knowledge areas: labor, art, music - rhythm, the formation of elementary mathematical concepts, the development of speech and language, the study of signs as symbolic - symbolic means of isolation and fixation of sensory impressions.

Keywords: sensory education, the sensitive, the standard level, deaf and hard of hearing preschoolers.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.

Статтю прийнято до друку 20.03.2014 р.

Рецензент: д. психол. н., проф. Фомічова Л.І.